

het tijdperk der „Nieuwe Economische Politiek“ tot een zekeren welstand kwamen. Maar die politiek bracht haar geen geluk.

De contra-revolutionairen verloren den burgerkrijg; het machtsapparaat der bolsjewiki richtte zich weldra tegen de „nieuwe rijken“, het „koelakkendom“ werd spoedig na haar opkomst „geliquideerd“ — ook Ds Kuiper gebruikt dat verschrikkelijke euphemisme; het dient om de onmenselijke verbanning en de beestachtige vermoord van tienduizenden boeren, w.o. zeer vele „Mennonieten“, aan te duiden.

Wee den overwonnenen en zijn aanhang: op de vernietiging van deze „vijanden“ van het Sovjetbewind volgde een felle strijd tegen wat van de Kerk overgebleven was.

Ds Kuiper schrijft aan het slot van zijn boekje, dat de „beschrijving, noch de behandeling der vragen“, volledig is geweest. „Het bleef slechts bij een schets“. Hij meent echter „zoo onpartijdig mogelijk“ de zaken beoordeeld te hebben, en „hoopt dus dat het geschetste beeld in hoofdzaak juist zal blijken te wezen“.

Het hoofdstuk, dat den „maatschappelijke achtergrond van het conflict tusschen het nieuwe Rusland en het Christendom“ behandelt, is zeker niet meer dan een ruwe, zeer beknopte schets. Een uitvoerige beschrijving van hetzelfde onderwerp, welke principieel met die van den Doopsgezinden predikant overeenstemt, kan men in het boek van Julius F. Hecker: „Religion and Communism“ vinden.

Wat voor het beeld, dat Hecker geeft, geldt, is nog meer op de schets van Ds Kuiper van toepassing: een „onpartijdig“, „objectief“ karakter heeft zij niet.

Zeker: „voor de toenemende verlamming van de (orthodoxe) kerk en haar tegenwoordige onmacht is de onheilige band van Kerk en Staat in Rusland in hooge mate verantwoordelijk“¹⁾. Maar het is verkeerd om die Kerk louter als de slaafsch dienares van de regeerende machten voor te stellen. Verschillende uitgeweken Russische orthodoxe denkers hebben een dieper kijk op het georganiseerde religieuze leven in het Rusland van vóór den oorlog gegeven, en geleerd, dat geen enkele zijner functies in een eenvoudig schema gewrongen kan worden.

Slechts na een zeer nauwkeurige studie der feitelijke verhoudingen en toestanden in het verleden en heden, die ook van het verweer der aangevallen Kerken grondig kennis neemt, is het mogelijk om een objectief oordeel te vormen. Aan die voorwaarden voldoet het boek van Hecker maar ten deele, hoewel de schrijver veel materiaal verzameld heeft; het opstel van Ds Kuiper geeft weinig meer dan conclusies.

De moeilijkheden om een juist inzicht in het gestelde probleem te verkrijgen, zijn mede daarom zoo groot, omdat een belangrijk gedeelte der tot ons gekomen berichten het bolsjewistische filter passeerde, dat niet alleen veel tegenhield, maar ook hevig op het filtraat ingewerkt heeft.

De bolsjewisten misbruikten de bijzondere, moeilijke positie der Russische kerk, en buiten haar zonden op een verschrikkelijke wijze uit. Zij hebben het volk tegen haar opgehitst, zooals nu legen de „rechtsche oppositie“ en de Trotzkisten. Iedere misstap en ieder gebrek hunner toekomstige slachtoffers werd met het diepste zwart afgebeeld, en ook het kleinste kwaad als een misdaad voorgesteld; op zichzelf staande uitingen van verdorvenheid heetten typeerende kenmerken van de groep, waartoe de gevallen individuen behoorden. Deze methodes zijn bekend; zij worden vooral weer in den laatsten tijd, niet alleen in Rusland, toegepast, en hebben een treurige vermaandheid verkregen.

De suggestieve propaganda, welke de bolsjewisten met de door hen gemaakte caricaturen bedreven, heeft haar uitwerking niet gemist. Ook Ds Kuiper heeft die ondergaan. Zijn oordeel over de verhouding van de Kerk tot de „nieuwe rijken“ en de „koelakken“, en over deze personen zelf, is daarvan het sprekend bewijs. De zinnen, welke hij daaraan wijdt, getuigen helaas niet van bezinning.

De koelak, die tijdens de periode van de „Nep“ omhoog kwam, was de vlijtige, zelfstandige boer, dien het Sovjetbewind gedurende eenige jaren protegeerde, om het land, dat tengevolge van een catastrophale landbouwpolitiek verhongerde, van den ondergang te redden. Zij hebben niets gemeen met de „dorps-Shylocks“ tijdens het Czarenbewind, die inderdaad een zwaren druk op de arme boeren uitoefenden; het is eenvoudig ongeoorloofd, om, zooals Ds Kuiper doet, van hen te zeggen, dat „zij zich in de dorpen een zekere machtspositie wisten te verwerven, tegenover“²⁾ de kleine boeren, de z.g. dorpsarmoede. Dat deden de echte koelakken van vroeger, maar niet het meereendeel der nieuwe zelfstandige landbouwers, zeker niet die uit de Doopsgezinde kolonies, welke later op een monsterachtige wijze bezocht werden.

Vurige revolutionairen hebben zich onder leiding van Trotski, tegen de Nep-politiek verzet; zij waren het, die den zwaar belasten naam van koelak op de zelfstandige boeren overdroegen en daarmede het sein gaven tot een wreede vervolging zonder weerga.

Van die menschen heet het nu, dat de Kerk „vanzelf een bondgenootschap“ met hen sloot. „Vanzelf“... Ds Kuiper's oordeel berust niet op exacte waarneming; de Kerk is, volgens hem, nog altijd aan een bijzondere wet van traagheid onderworpen: ze volhardt „immers“ in een beweging, welke naar het kapitalistische krachtenveld gericht is. Men noeme deze meening niet onbevooroordeeld, onpartijdig of objectief!

De officiële bolsjewistische statistieken vertellen, dat slechts hoogstens vijf procent der landbouwende bevolking „koelakken“ waren; deze behoorden lang niet allen tot de Oostersch-Orthodoxe Kerk. Nadat de officiële koelak reeds lang overwonnen, verbannen of gedood was, begeerden de verwoestende, moordende benden nieuwe slachtoffers, die voor elken tegenslag en voor elk verlies verantwoordelijk gesteld werden. Ieder, die ook maar iets bezat, ontving den schandnaam; hem wachtte de grootste ellende.

„Toen Moskou... besloot tot liquidatie van het koelakken-dom, ontkende het daarmede tegelijk een strijd tegen wat er op het platteland nog was overgebleven van de Kerk“...

Niet, omdat die Kerk zich nauw met de vervolgd „verbonden“ had. Het demonische optreden tegen de „zelfstandige boeren“, was voor het schrikbewind weer een welkome gelegenheid om de Kerk te belasteren, en te vernietigen. Wie zal de bolsjewistische voorwendsels nog serieuze uitspraken durven noemen?

Ds Kuiper meent wel, dat de geestelijkheid en de geloovigen „niet anders konden handelen, dan zich aan de zijde der tegenstanders van het Sovjetbewind te scharen“. „Het atheïsme“, zegt hij, „maakte een andere keuze vrijwel ondenkbaar“. Maar ook dit oordeel, dat de moeilijke positie der Kerk in Rusland duidelijk aangeeft, geeft hem weer aanleiding om snel verbanden te leggen, waar de grootste voorzichtigheid geboden was.

De bolsjewistische visie op de „maatschappelijke houding der Kerk“ acht hij zeer goed verklaarbaar; in zijn hart is hij het met die beschouwing, althans voor een groot deel, eens.

„Wie opstand predikt“, zoo luidde het, „moet wel met een dergelijke Kerk in botsing komen“. „We moeten niet denken“, gaat Ds Kuiper dan verder, „dat dit alleen ten aanzien van Rusland gold. De Russische revolutionairen vormden zich hun oordeel over de Kerk grootendeels in verschillende West-Europese landen, waar zij in ballingschap leefden. In de verschillende Roomsche en Protestantische Kerken hier zagen zij in meer verijnden vorm hetzelfde gebeuren, als in Rusland. Ook hier verleenden, naar hun zienswijze, de Kerken een schijnsel van heiligheid aan de heerschers, niet alleen aan de vorsten, maar ook aan de feitelijke meesters van den modernen tijd: de kapitaalbezitters. Natuurlijk wisten de Russische revolutionairen er van, hoe een aantal vooruitstrevende Roomschen en Protestanten het in West-Europa hadden opgenomen voor de zaak van het proletariaat. Maar zij zagen ook, hoe de leiding van de Kerken zich daartegenover had gedragen als beschermer van de bestaande orde... In religie als zoodanig zagen zij — in het voetspoor van Schleiermacher — een besef van volstrekte afhankelijkheid. Achter de vage voorstelling van de goddelijke wereld, waarvan men zich dan afhankelijk had te gevoelen, konden zich immers, als achter een rookgordijn, de brutale machten van 't moderne Kapitalisme verschuilen.“

Wij moeten dit citaat thans onbesproken laten.³⁾ Het versterkt ons in de meening, dat Ds Kuiper in werkelijkheid partij kiest. Dat is zijn goed recht; niemand eischt van hem, dat hij in zijn beschouwing over de ontwikkeling van het bolsjewisme, zijn marxistisch standpunt verloochent. Dat doet hij ook niet. Maar hij kome dan niet met de pretentie, dat de door hem gegeven schets „objectief“ is. Op zakelijke en principieele gronden zijn vele zijner conclusies voor ons onaanvaardbaar.

Den volgende keer willen we ons opnieuw met het besproken boekje bezig houden. Het bevat ongetwijfeld vele treffende opmerkingen, het spaart dikwijls het bolsjewistische bewind niet; ook Ds Kuiper ziet de grove zonden der Russische machthebbers zeer wel. Zijn begeerte om te „verklaren“ en te „begrijpen“ komt echter met de critische houding, welke hij innemen wil, in conflict.

A. B. t. B.

3) De meening, dat de marxistische beweging de „zaak van het proletariaat“ werkelijk verdedigt, is zeker aanvechtbaar. Het bewind „Blum“ heeft ons in den laatsten tijd weer het een en ander geleerd. Lang niet alle z.g. verdieders der beroorde massa helpen haar waartoe. Is ook de actie van Lewis in de V. S. een weldaad voor de arbeidersklasse als geheel?

STEMMEN UIT ONZE KERKEN

Een valsche beschuldiging?

Dr H. Steen komt in z'n „Open brief“ op pag. 29 en 30 te spreken over een artikelje van mijn hand in „De Reformatie“ van 12 Maart j.l. onder den titel: „Waarom heeft Prof. Hepp in zijn aanklacht iemand vergeeten?“ en hij spreekt hier van een valsche beschuldiging. Hij neemt het mij ten hoogste kwalijk, dat ik in bedoeld stuk beweerd heb: wanneer Prof. Hepp z'n collega's Vollenhoven en Dooyeweerd aanklaagt van afwijking van de belijdenis en niet z'n collega Waterink, dan is hij inconsequent. Want als de stellingen, die Prof. Waterink poneert over de „ziel“ van den mensch, het psychische, dat met het lichamelijke, het somatische, tezamen de ééne substantie vormt, waarbij de „ziel“, het psychische, de verbindingschakel is tusschen deze ééne substantie en het „ik“, de „persoon“, als tweede substantie, ik zeg, wanneer deze stellingen gecritiseerd worden OP DE ZELFDE WIJZE, waarop Prof. Hepp de anthropologische conceptie van z'n beide andere collega's bespreekt, dan is het eenvoudig een eisch van de logica, dat Prof. Waterink ook behoort gezet te worden in den hoek der verdachten.

In verband daarmee zegt Dr Steen aan mijn adres o.a. het volgende: „Ds Spier geeft blijk niets te weten van de dingen, waarover hij schrijft.“ Maar waarom, als hij niet leest wat er over geschreven is, mengt hij zich dan in het debat? Zoo maakt men zichzelf bespottelijk. Wat toch is het geval? Anderhalf jaar geleden stond een groot deel van de Geref. pers vol over het debat Waterink—Steen. Prof. Waterink's Oorsprong en wezen der ziel beleefde een 2den druk, Ds Steens: „Persoon, Geest en Ziel“ verscheen. In „De Reformatie“ verschenen vele artikelen, alsmede in het Geref. Theol. Tijdschrift. Niets van dit alles schijnt Ds Spier gelezen te hebben. „En heeft Ds Spier nooit van de Commissie en van de verklaring in het conflict Prof. Waterink—Steen gehoord? Ook al zou Prof. Waterink geen verklaring hebben onder teekend, zou deze beschuldiging van Ds Spier valsche geweest zijn. Wij leven toch wel in een verwarden tijd, dat zulke dingen als Ds Spier beweert, worden gedrukt. Maar bovendien heeft Prof. W. uitdrukkelijk verklaard, dat zijn uitspraken naar de belijdenis moesten worden verklaard of gecorrigeerd!“

In het vervolg wordt mij nog onkunde verweten inzake het feit, dat Prof. W. wel aanneemt een onsterfelijk voortbestaan, substantieel deel in den mensch.

Ik moge op deze dingen het volgende antwoorden:

1. Wil ik Dr Steen geruststellen door hem te verzekeren, dat ik alles wat de anthropologie van Prof. Waterink betreft gelezen heb, behalve „Persoon, Geest en Ziel“ van Ds Steen, terwijl ik ook gehoord heb van de Commissie en van die allerwonderlijkste verklaring, waarmee vroeger het conflict Waterink—Steen plotseling een einde nam.

2. Heb ik in mijn artikel in „De Reformatie“ van 12 Maart j.l. niet gezegd, dat er in de conceptie van Prof. Waterink geen plaats was voor een substantieel deel in den mensch, dat voortbestaan en onsterfelijk is. Zulke dingen mogen mij dan ook niet in de schoenen geschoven worden. Wie dat toch doet, toont daarmee, dat hij de bedoeling van mijn artikel niet begrepen heeft.

3. Ik redeneerde immers in dit stuk volgens de „dreigende deformatie“-methode van Prof. Hepp door te zeggen: van hoedanigen aard is datgene, wat in Prof. Waterink's conceptie de „ziel“, het psychische heet? Deze „ziel“ is niet substantieel, sterfelijk, niet voortbestaan en ik trok me op dat moment niets aan — nog altijd volgens de methode „dreigende deformatie“ — van de „ik-substantie“, gelijk Prof. Hepp geen oog heeft voor het „hart“ in de wijsbegeerte der wijsden als boven-tijdelijk concentratie-punt van alle tijdelijke functies.

4. Bedoelde ik dus in dit artikel Prof. Waterink aan te klagen als een deformatie? Geen sprake van. Wiedit eruit leest heeft de ironie van het geval niet verstaan. Het ging mij niet tegen eenige theorie van Prof. Waterink, het ging mij uitsluitend tegen de methode van Prof. Hepp, die op anderen toegepast tot dezelfde fatale conclusies zou moeten leiden. Natuurlijk heeft Prof. Hepp de volle vrijheid met zijn collega's een wetenschappelijk debat te beginnen over de anthropologische grondstellingen van de calvinistische wijsbegeerte, evenals het iedereen vrij staat de conceptie van Prof. Waterink op wetenschappelijke gronden te bestrijden en onhoudbaar te noemen. Maar het noodlottige van de „dreigende deformatie“-reeks was, dat het wetenschappelijk niveau verlazen was en dat we beschuldigingen kregen te hooren inzake punten van ons algemeen en ongetwijfeld christelijk geloof, die onder ons allen volkomen zekerheid hebben. Dit was het betreurenswaardige, hetgeen ik op de wijze zooals geschied is aan de kaak wilde stellen.

5. Sprekt coll. Steen dan ook — met den vinger naar mij wijzend — van een valsche beschuldiging, dan kan ik dit tot op zekere hoogte, n.l. wanneer ik even wat ironisch bedoeld is voor vollen ernst neem, toestemmen. Maar dan moet ik er onmiddellijk aan toevoegen: dan past deze qualificatie onder bovenbedoeld voorbehoud niet alleen op mij, maar vooral op den auteur van „dreigende deformatie“. Ik hoop, dat Dr Steen dit zal inzien en, als hij de atmosfeer onder ons wil trachten te zuiveren, zich niet langer richten zal tot den hoofdredacteur van „De Reformatie“, die daarmee reeds eerder bezig was dan Dr Steen, noch tot degenen, die Prof. Schilder daarin terzijde staan.

6. Omdat Dr Steen in verband met dit alles aanroert de bekende verklaring in het conflict Waterink—Steen, zij het mij vergund op te merken, dat het niemand mag worden kwalijk genomen, als hij op dit oogenblik citeert uit de werken van Prof. Waterink. Zoolang Prof. Waterink niets herroepen of gewijzigd heeft, heeft hij er recht op aan zijn woord, dat hij geschreven heeft, gehouden te worden. Dat hij verklaard

heeft, dat worden van wanneer correct in geen c herzien, z niet van van de we arbeid ste Prof. W. die hij tev teit van D is gerustge Ook zonde W. wil am zoo graag koesterde wijkers v Deze it daarom lijk achter zouden ni 's Gr.

mp

In „The ding van e recensie va over Prof. D lijke natuu geciteerd, d dard Beare

Het is stelling mensche Dogmatic

„De mi niet conc natuur h stempel i mensche is. De H is. De H het was, stempeld stracte, c wijl Hij

Zoo oo

„De vo de Neste overal, d droeg, m aties v de varia

het spem alle vari geslachte dan was Daarente deuterus

Adam al variaties Gods. D Christus dat hij u zondaar

Vervolgen Kuypers G

„Dit dw het bijzo het aange scheiden komen. I lidenis, i persoonlij ons zelve noemen, het weze ons word ons ontw plooiën n personen, hjeen vo rijkdom danig. Pe een zoodi zou de Cl worden, Natuurlj in den C toch, of v als een g Christus, nen, is, d maar éér karakters het volle Niet een heid van in volker hieruit v lijke in dank wet mensche het mens daer ont ook droeg Hij eigen lijke natu en die do

1) Julius F. Hecker in zijn genoemde boek, pg. 37.

2) Spatieering van ons. De citaten uit het boek van Ds Kuiper zijn in de oude spelling overgezet.

op pag. 29 mijn hand in den titel: "Dacht iemand dat valseh ten hoogste heb: wanneer Dooyeweerd s en niet z'n ant. Want als over de „ziel“ het lichamen substantie e, de verbinstantie en het intie, ik zeg, den OP DE-anthropoloog's becrian de logica, worden in den

in mijn adres ik niets te brift." „Maar geschreven is, ukt men zich Anderhalf jaar erf, pers vol aterinks „Dor- 2den druk, scheen. In „De dsmede in het l alles schijnt De Spier nooit in het conflict l zou Prof. ben onder- ing van De zen toch wel in Spier beweert, Prof. W. uit naar de be-oorrigeerd!“ e verweeten in- mit een onster- el mensh“. e antwoorden: r han te ver- ogie van Prof. Persoon, Geest hoord heb van ste verklaring, -Steen plotse-ormatie“ van conceptie van en substantieel onsterfelijk is. n de schoenen toont daarmee, begrepen heeft. ik volgens de of. Hepp door igene, wat in het psychische sterfelijk, niet ment niets aan gende deforma-rof. Hepp geen eerte der wets- van alle tijde-

Waterink aan ke van. Wiedit l niet verstaan. an Prof. Water- e methode van t tot dezelfde Natuurlijk heeft ga's een weten- anthropologische jsbegeerte, even- van Prof. Water- estrijden en on- lottige van de het wetenschap- beschuldigingen ns algemeen en r ons allen vol- betreunswaar- chied is aan de met den vinger e beschuldiging, n.l. wanneer ik len ernst neem, ddellijk aan toe- er bovenbedoeld vooral op den t hoop, dat Dr efer onder ons ager richten zal natie“, die daar- Steen, noch tot ijde staan. t dit alles aan- fliet Waterink- en, dat het nie- als hij op dit Prof. Waterink- en of gewijzigd oord, dat hij go- dat hij verklaard

heeft, dat zijn uitspraken naar de belijdenis moeten worden verklaard of gecorrigeerd, zegt ons niemendal, wanneer hij niet zelf die explicatie of correctie geeft. Zoo'n algemeene verklaring, waarin geen concrete beweringen worden geëxpliceerd of herzien, zou iedereen wel willen afleggen, indien het niet vanzelfsprekend was, dat een Geref. beoefenaar van de wetenschap zich ook bij z'n wetenschappelijke arbeid stelt op de basis der belijdenis. Voor mij is Prof. W. na de verklaring precies dezelfde gebleven, die hij tevoren was en ik verbaas me over de naïviteit van Dr Steen, die na zulk een verklaring opeens is gerustgesteld en al z'n bezwaren kan terzijde stellen. Ook zonder verklaring twijfel ik er niet aan, dat Prof. W. wil arbeiden conform de belijdenis. 'k Zou alleen zoo graag willen, dat men ditzelfde vertrouwen ook koesterde ten opzichte van hen, die den volke als afwijkers van de gezonde leer worden voorgesteld.

Deze twee bladzijden van den „Open brief“ hadden daarom met zoovele andere als niet ter zake gevoegelijk achterwege kunnen blijven en de misverstanden zouden niet vermeerderd zijn.

's Gr.

J. M. S

„Een algemeen-menschelijke natuur“?

In „The Standard Bearer“ maakt Dr Hoeksema melding van de ook door ons reeds tweemaal gereleveerde recensie van Prof. Ridderbos, waarin deze zich uitsprak over Prof. Hepps constructie van „een algemeen-menschelijke natuur“ van Christus. Na Prof. Ridderbos te hebben geciteerd, zegt Dr Hoeksema, redacteur van „The Standard Bearer“:

Het is bekend, dat ook Dr A. Kuyper Sr de voorstelling was toegedaan, dat Christus de algemeen-menschelijke natuur had genomen. In zijn Dictaten Dogmatiek, Locus de Christo, cap III lezen we:

„De menschelijke natuur, die Christus aannam, was niet concreet. Zij is het bij ons wel; de menschelijke natuur heeft in een ieder onzer een bepaald concreet stempel ontvangen, dat bepaald werd door ons ik. De menschelijke natuur abstracto sensu (in het afgetrokken, H. H.) is datgene wat aan ons allen gemeen is. De menschelijke natuur is als het ware het lak, het was, waarin door ieder mensch zijn stempel gestempeld wordt. Christus daarentegen nam de abstracte, ongestempelde menschelijke natuur aan, terwijl Hij de goddelijke natuur concreet bezat.“ (p. 33.)

Zoo ook op p. 7:

„De voorstelling, dat Christus een mensch was, is de Nestoriaansche... Wel getuigt de Heilige Schrift overal, dat Hij mensch was en de menschelijke natuur droeg, maar dat Hij een individu, dat onder de variaties van het sperma (zaad, H. H.) van Adam ook de variatie-Jezus zou geweest zijn — is absurd. In het sperma tot Adam (zaad van Adam, H. H.) waren alle variaties van het menselijk leven; van natien, geslachten en personen. Was Christus een individu dan was Hij dus een van die variaties geweest. Daarentegen getuigt de Schrift en zegt, dat Hij was de deuterose Adam (tweede Adam); Christus was uit Adam als Adam, d.w.z. een, die als Adam eindeloze variaties in zich droeg en wel van al de uitverkorenen Gods. Daarom weet elk kind van God, dat hij in Christus is, met Christus is gestorven en opgewekt; dat hij uit Christus zijn leven deduceert, evenals de zondaar uit Adam...“

Vervolgens haalt de auteur een citaat aan uit Dr Kuypers Gemeene Gratie (II, 138, 139):

„Dit dwingt ons, ook op dit punt van ons onderzoek, het bijzondere te laten rusten, en ons te bepalen tot het aangeven van die algemeene lijnen, die de onderscheidene factoren gansch in het algemeen doen uitkomen. En dan eischt voorzeker de Christelijke belijdenis, dat we in den Christus geen erfenis van een persoonlijk belijnd karakter aannemen. Wat wij in ons zelve of in anderen een persoonlijk karakter noemen, is altoos een eenzijdigheid. Een plooi van het wezen, zooals het in anderen niet, maar alleen in ons wordt gevonden, zoodat wel die ééne plooi rijk in ons ontwikkeld is, maar onderwijl we juist de andere plooiën missen. Eerst zoo ge een gansche menigte van personen, elk met een scherp ontwikkeld karakter bijeen voegt, ontvangt ge den indruk van den vollen rijkdom van het menschelek karakter als zoodanig. Poogde men daarom ook in den Christus zich een zoodanig scherp belijnd karakter te denken, zoo zou de Christus hiernaede beperkt en eenzijdig belijnd worden, en niet meer 'de Zoon des menschen' zijn. Natuurlijk mag men evenmin zeggen, dat er daarom in den Christus geen karakter was. Karakterloosheid toch, of wilt ge gemis aan karakter, wordt door ons als een gebrek gevoeld, en geen gebrek was in den Christus. En het eenige, dat we daarom zeggen kunnen, is, dat in den Christus niet maar één lijn, niet maar één plooi van de volheid des menscheleken karakters uitblonk, maar dat in organische eenheid het volle menscheleke karakter in Hem schitterde. Niet een enkele straal, maar alle stralen. En die volheid van stralen in volkomen harmonie der glansen, in volkomen zuiver evenwicht van tint. Doch juist hieruit volgt dan ook, dat de Christus dit menscheleke in zijn volheid niet speciaal aan Maria kon dank weten. Maria bezat slechts één stuk van het menscheleke karakter, en waar derhalve de Christus het menscheleke karakter in al zijn stukken aannam, daar ontving Hij dit niet speciaal van Maria, noch ook droeg Hij het als de Zoon Gods in Maria in, maar Hij eegende het zich toe uit die algemeene menscheleke natuur, die in Maria uit Adam was opgekomen, en die door Maria op den Christus overging.“

Hierop, zoo zegt Dr Hoeksema, volgt dan bij Dr Kuyper,

een betoog, dat tracht duidelijk te maken, dat door de eeuwen heen tot op Christus de ongeschonden menscheleke natuur alzoo bewaard bleef door gemeene gratie, dat die „ongeschonden natuur“ in de volheid der tijden op Christus kon overgaan.

Dr Hoeksema ziet hier een moeilijkheid, evenals Prof. Ridderbos het deed):

De moeilijkheid bij heel deze redeneering is, dat het blijkbaar mogelijk is om een zeer vloeiend betoog te bieden over die „algemeen-menschelijke natuur“ en dit menscheleke „karakter in al zijn stukken“, maar dat, zoodra men zich rekenschap geeft van de geboden beschouwing, men tot de ontdekking komt, dat de vloeiende redeneering ons toch geen voorstelling van de zaak gaf. M.a.w. met vele en ook schoone woorden en langs een schijnbaar logische lijn van redeneering wordt hier toch metterdaad niets gezegd. Wat toch is een algemeen-menschelijke natuur? Ik kan mij daarvan al evenmin een concrete voorstelling vormen als van de boom. Van het begrip de boom kan ik wel allerlei dingen zeggen. Hij heeft wortels, een stam, takken, bladeren, een bepaald vorm in onderscheiding van de vormen van andere voorwerpen; maar zoodra ik nu tracht een concrete voorstelling van den boom mij te vormen, treedt er voor mijn bewustzijn toch een bepaalde boom en niet de algemeene boom op. Met die algemeen menscheleke natuur is het niet anders. Dat is een begrip, een abstractie, een gedachtening, zooals Kuyper dan ook zelf toestemt. Hij houdt echter staande, dat Christus zulk een abstracte menscheleke natuur heeft aangenomen. De menscheleke natuur van Christus was niet concreet! Feit is echter, dat in Zijn staat der vernedering Jezus van Nazareth wel zeer concreet bestond. Hij was een concreet mensch, geboren uit een bepaalde vrouw, geslacht, stam, natie, ras; wonende in een bepaalde plaats, temidden van een bepaald huisgezin; Hij was zoon, geen dochter; Hij sprak een bepaalde taal; Hij is een man geweest van een bepaalde grootte, kleur, lichaamsbouw, zielsvermogens, krachten; Zijn leven was beperkt tot een bepaalde periode, de jaren 1-33 A. D. en in die periode leefde Hij onder bepaalde toestanden, wetten, gewoonten, en kwam Hij in aanraking met bepaalde menschen. En zoo zouden we kunnen voortgaan. M.a.w. wat de theorie van een algemeen menscheleke natuur in Jezus ons wil doen gelooven is eigenlijk een contradictio in terminis, in den zeer concreten Jezus van Nazareth was de zeer abstracte, algemeen menscheleke natuur vertegenwoordigd! En zooiets laat zich wel zeggen, maar niet voorstellen. Wanneer men zooiets in woorden heeft uitgedrukt, heeft men feitelijk nog niets gezegd.

Hetzelfde wordt duidelijk, als we onszelven rekenschap geven van de wijze, waarop Dr Kuyper deze algemeen menscheleke natuur in Jezus tracht te verklaren wat haar oorsprong betreft. Hoe heeft onze Heiland die abstracte, algemeen menscheleke natuur ontvangen? Hij is uit ons geslacht. Hij is zoon van Maria, geworden uit een vrouw. Het algemeen begrip menscheleke natuur was in miljoenen menschen reeds vertegenwoordigd, en onder die miljoenen menschen was Maria slechts één. Hoe dan kon uit die Maria de Heiland eene algemeen menscheleke natuur aannemen? Het antwoord van Dr Kuyper op deze vraag is even duister als de zaak zelf. Hij ontving die natuur niet speciaal van Maria; Hij droeg die natuur niet als de Zoon Gods in Maria in, maar „Hij eegende haar zich toe uit die algemeene menscheleke natuur, die in Maria uit Adam was opgekomen, en die door Maria op den Christus overging“. Ook hier hebben we weer dezelfde contradictie. De algemeen menscheleke natuur was niet in Maria en toch eegende Christus Zich haar uit Maria toe; toch ging ze uit Maria op den Christus over! En de onderliggende gedachte schijnt te zijn, dat Christus door Maria heen en door alle aan haar voorafgaande geslachten heen, toen Hij de menscheleke natuur aannam, teruggreep tot op Adam, om de menscheleke natuur aan te nemen, zooals die in Adam vertegenwoordigd was. En nog eens weer, deze dingen laten zich wel zeggen, maar niet verstaan.

Dr Hoeksema is het er niet mee eens:

Ik ben van overtuiging, dat de gronden, waarop deze voorstelling moet rusten, geen steek houden. En eindelijk meen ik, dat de Heilige Schrift ons niet onduidelijk precies het tegenovergestelde leert.

Wat de gronden betreft, waarop de beschouwing van een algemeen menscheleke natuur in den Christus zich wil gronden, lezen we in Kuypers Dictaten Dogmatiek, Locus de Christo (Pars Secunda) (p. 7, 8), het volgende:

„1. Door het getuigenis, dat Hij is de deuterose Adam (tweede Adam, H. H.), is dus de suppositie als ware Hij een menscheleke individu omvergoorpen.“

„2. Door zijn constanten naam *huioç tou anthropou* (Zoon des menschen) onderscheidt Hij zich van alle andere menschen. Elk mensch is *huioç anthropou* (zoon eens menschen, H. H.), maar niet *tou anthropou* (des menschen, H. H.), d.w.z. de menscheid. Zoon des menschen duidt aan het grondtype, dat in de menscheleke natuur ligt. Er is onderscheid tusschen 'menschenzoon' en 'zoon des menschen'. Deze naam leidt dus niet naar de bladeren of de takken, maar naar den wortel toe.“

„Ook hier weer hetzelfde resultaat, dat niet aan een menscheleke individu mag gedacht. De oude Gereformeerde Dogmatieken zijn op dit punt niet tot helderheid gekomen. De tegenstelling van organisch en atomisch leven is eerst in deze dagen helder ingezien. Vandaar, dat onze Gereformeerden op dit punt wel goed, maar meestal zeer duister zijn. Wie het verschil niet inzien tusschen wortel en bladeren, kan dit niet voelen. Wij zijn de bladeren, Adam is de wortel. Adam staat niet naast ons als een gelijke, evenmin als een vader naast zijne kinderen als een gelijke staat. Houden wij die tegenstelling in het oog, dan zullen wij begrijpen, dat de bladeren zijn hoi an-

thropoi (de menschen, H. H.) en de wortel ho anthropos (de mensch, H. H.).

„3. Wordt de voorstelling, dat Christus een menscheleke individu was omvergoorpen door wat Paulus leert omtrent het ééne lichaam, waarvan Christus het hoofd is en wij de leden. Men kan het hoofd zijn van eene school, een vergadering, een politieke partij, een land, maar op overdrachtelijke wijze; is het hoofd weg, dan is het lichaam nog niet dood. Het kenmerk, of hoofd overdrachtelijk of reël bedoeld is, blijkt daaruit of het verwisselbaar is; is het niet verwisselbaar, dan is het een wezenlijk hoofd. Aangezien nu Christus het eenige en eeuwige hoofd blijft, is Hij dus reël hoofd. De uitdrukkingen: ééne plante met Hem worden, één lichaam met Hem zijn — Gal. 2:20 etc. — zijn niet figuurlijk maar reël en zij ontleenen hun recht van bestaan volgens Rom. V. aan de verhouding tot Adam. Het „zijn in de lendenen van Adam“ is niets anders dan de aanduiding van onzen organischen samenhang met Adam. Wordt deze uitdrukking dus op Christus overgebracht, dan wil dit zeggen, dat Christus het organisch hoofd van de gemeente en dus de wortel der kerk is.“

„Wij mogen dus wel zeggen, dat Christus de menscheleke natuur aangenomen heeft; dat Hij menscheleke geworden is; wij mogen Hem zoon des menschen noemen, maar nooit „een mensch“. Het cijfer der menschen is niet door Hem met één vermeerderd.“

Voor wie nadenkt in het licht der Heilige Schrift zal het duidelijk worden, dat hier allerlei verwarring van begrippen is. Allereerst gaat de eerste grond, dat Christus de tweede Adam is, en dat Hij daarom geen individu was, maar eene algemeen menscheleke natuur had aangenomen, van de kennelijke veronderstelling uit, dat ook Adam geen individu was, maar een algemeen menscheleke natuur bezat. Als dit laatste niet waar is, dan vervalt ook het feit, dat Christus „tweede Adam“ is, als grond voor de stelling, dat Hij een algemeen menscheleke natuur aannam. En dit moet zeker vervallen. Ook Adam, ofschoon hij hoofd was van ons geslacht in juridischen zin en vader van allen, drager der menscheleke natuur, zooals die in miljoenen van menschen zou uitkomen, was toch een concreet mensch, geen abstractie, was een individu in zijn persoonlijk bestaan. Als hij een zoon genereert en die zoon staat straks naast hem, dan zijn het twee individuen. Adam is een zeer concreet mensch geweest, met bepaalden vorm, grootte, kleur, krachten en gaven. Het beeld van wortel en boom ter aanduiding van Adams relatie tot ons geslacht, laat zich wel tot op zekere hoogte gebruiken, mits we er niet mee gaan spelen, vergeten, dat het een beeld is, en alzoo uit het beeld allerlei conclusies trekken. En dat doen we, zoodra we letterlijk gaan toepassen, dat Adam de wortel is en wij de bladeren, dat Adam een algemeen-mensch is geweest en wij individuen worden. Dan is het beter, dat wij het beeld eenigszins veranderen en gebruiken dat van een zaaddragenden boom, die straks tot een bosch zich ontwikkelt. Adam is de eerste boom, en wij zijn organisch in hem begrepen, zooals wij ook juridisch onder hem gerekend worden voor God, maar wij worden toch boomen naast den eersten boom, en zooals een vader een individu wordt, onder zijn eigen kinderen, zoo wordt ook Adam een individu in het menscheleke geslacht. Heel de voorstelling alsof de eerste Adam geen individu was, moet dus verworpen. Maar dan vervalt ook de uitdrukking „tweede Adam“ als grond voor de stelling, dat Christus geen individu is geweest in Zijn staat der vernedering onder de menschenkinderen, doch eene algemeen menscheleke natuur aannam.

Veel erger echter is de begripsverwarring, wanneer men zich voor de stelling, dat Christus een algemeen menscheleke natuur aannam, beroept op het feit, dat Christus immers het Hoofd der gemeente is in organischen zin en dat wij ééne plante met Hem zijn, leden van Zijn lichaam. De onderliggende gedachte is hier, dat alle uitverkorenen in Christus zijn begrepen, dat ze alleen uit Hem leven, in Hem zijn gestorven, met Hem zijn opgewekt en gezet in den hemel. Zooals alle menschenkinderen uit Adam zijn en in zijne lendenen waren, zoo zijn ook de uitverkorenen in Christus en leven ze uit Hem. Christus deelt Zichzelven dus aan de Zijnen mee. Maar dit zou nooit kunnen, volgens de redeneering, indien Christus een individu was naast andere individuen, indien Hij niet een algemeen menscheleke natuur had aangenomen. Bij deze redeneering verwacht men het natuurlijke en het geestelijke; en verwacht men den Christus in Zijne vernedering met den Christus in Zijne verhooging. Wat het eerste betreft, in natuurlijke zin zijn en blijven alle menschenkinderen in en uit Adam. In natuurlijke zin zijn wij niet uit Christus, maar is Christus uit ons geslacht. In natuurlijke zin deelt Christus zich niet aan ons mede. Christus is dan ook wel de eschatos Adam, de laatste Adam (en dan ook zeer beslist de laatste), en Adam is wel een voorbeeld desgenen, die komen zou, maar niet in den zin, dat uit Hem nogmaals onze menscheleke natuur moest voortkomen. Wij krijgen uit Christus niet een andere, maar een veranderde natuur, niet een geheel nieuwe, maar een vernieuwde natuur. En deze verandering bestaat in een geestelijk-ethische omzetting en volmaking, maar ook in eene verhooging tot het hemelsche leven van Gods Verbond. Wij worden door Christus verlost van de schuld en de macht der zonde, gerechtvaardigd, geheiligd, volmaakt; en wij worden door Hem ook alzoo verheerlijkt, dat wij deelgenooten kunnen zijn van het hemelsche en eeuwige Koninkrijk Gods. Doch daartoe is het niet nodig, dat Christus eene algemeen menscheleke natuur aannam, zoodat Hij in natuurlijke zin het inbegrip is van het bestaan en leven van alle uitverkorenen, doch daartoe moet Hij zijn: 1e. de levend-makende geest, en 2e. de Heere uit den Hemel. En we moeten er wel op letten, dat Hij alzoo ons beschreven wordt in 1 Cor. 15:45 v.v. De eerste mensch Adam is geworden tot eene levende ziel; de laatste Adam tot eenen levend-makenden geest. Dat de eerste Adam tot een levende ziel werd, was genoeg. Ons geslacht staat in natuurlijk-organisch verband met